

Hvad stendyssemarken gemte

Af Jens Bech

Gennem adskillige år har en gårdejer måttet samle sten af sin mark i Gesinge. Især er der en plet østligt på marken, hvor plovjernet stadig vender håndsten op, og hvor ryggen ofte må bøjes for at få dem af vejen.

Men en skønne forårsdag i 1989 kom så, hvad mange ville anse for belønningen for års tilbagevendende møje: Under arbejdet med endnu engang at fjerne marksten fra det genstridige område stod markens ejermand pludselig med en usædvanlig genstand i hånden, også en sten ganske vist – men hvilken sten!

Der gik bud til Valdemar Jensen i Vornæs, og fra ham til undertegnede. Det blev mig betydet, at jeg godt kunne forvente en usædvanlig oplevelse, så da jeg et par dage senere begav mig til finderens hjem for på opfordring at tage fundet i øjesyn, var jeg ganske belavet på det ekstraordinære. Alligevel glippede jeg nok et par gange, da jeg stod med genstanden i mine hænder: En økse af grøn porfyr, dobbeltægget med elegant udsvajede æghjørner og et rundt skafthul lidt bag ved midten. Et pragtstykke af sjælden type og eksklusiv forarbejdning.

Efter anmodning fik jeg findestedet – den drilsomme stenplet i marken – forevist. Det henlå nytilsået, tydeligt med flere sten synlige i den nøgne jordflade end der ellers var at se i marken. Ydermere var »pletten« svagt hvælvet, og da en hurtig afsøgning åbenbarede flere stykker brændt flint og enkelte flade sandstensfliser af underkopstørrelse var der ingen tvivl: Stenpletten – og dermed øksens findested – måtte være stedet for en sløjfet storstens-

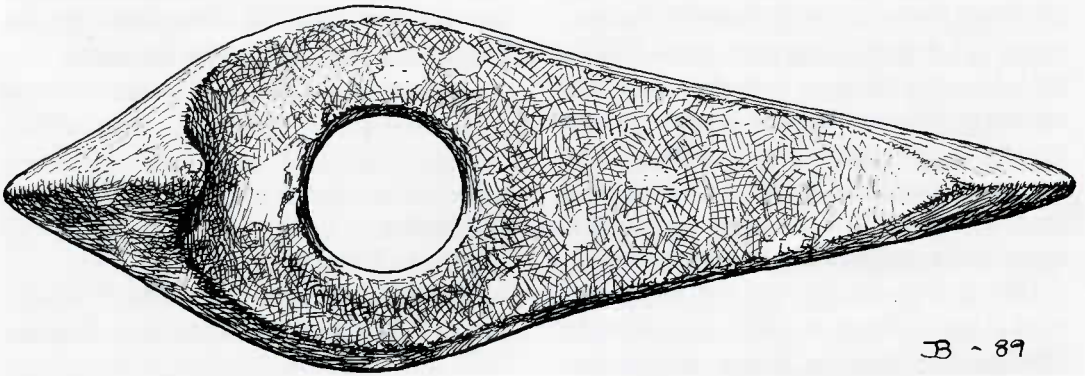
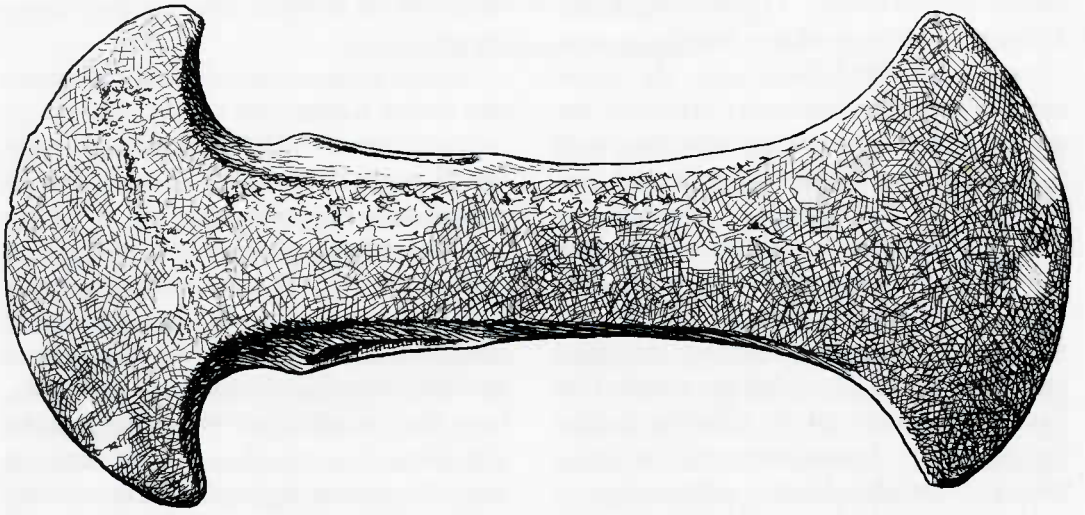
grav fra bondestenalderen, mest sandsynligt en dysse. De mange håndsten og de brændte flintstumper har indgået i højopbygningen omkring kammeret, og sandstensfliserne har, lagvis stablet oven på hinanden, tætnet mellemrummene mellem kammerets bæresten, så højfylden ikke af nedsivende regnvand førtes ind i gravkammeret.

Et efterfølgende kik i optegnelserne over samtlige kendte fund og fortidsminder, den såkaldte sognebeskrivelse, bekræftede fuldtud, at her havde ligget en stengrav:

»I Stendyssemarken har paa en Plads, der endnu er kjendelig ved en lille rund Knold, ligget et af tre Sidestene bygget, mod Syd aabent Gravkammer med en svær Dæksten. Det ryddedes for 10 Aar siden (d.v.s. omkring 1875. Forf. anm.) Flere Kiler skulle være fundne«.

Senere er tilføjet et notat om, at der i 1972 »pløjes på store sten i to rækker med 1,5 meters mellemrum«.

Men tilbage til den sjældne økse. Den er ikke nogen brugsgenstand, således forstået, at den hverken har kløvet brænde eller fældet træer – dertil havde man flintøkserne. Økser som denne, forarbejdet af blødere bjergarter, der tillod gennemboring til et skaft, kaldes under ét for *stridsøkser*, selv om man ikke aner om de nogensinde har været brugt til korporlig afgørelse af tvistigheder. Utvivlsomt har de imidlertid været statussymboler på samme måde som de pragtdolke i guld og sølv, der den dag i dag pranger på maven af arabiske statsoverhoveder såvel som jævne beduiner.

B - 89

Gesinge-øksen er lavet af en smuk, grågrøn porfyr, der ville ligne anløben bronze, hvis det ikke var for de hvide korn. Hele overfladen er meget omhyggeligt slebet og fuldstændig glat, omend begge bredsider har overfladiske beskadigelser forårsaget af nutidige markredskaber.

Længden er 17,0 cm. Æggen har sikkert oprindeligt haft samme bredde som nakken, nemlig 8,0 cm, men er ved småbeskadigelser af ægfligene reduceret til 7,6 cm. Skafthullets diameter er 2,4 cm. Øksen vrider lidt efter længden, således at nakkesømmens plan (når øksen ses bagfra) er drejet en smule mod uret i forhold til æggens. I øvrigt er øksen helt symmetrisk.

Den tilhører Ebbesens type B3, i 1975 kendt i 32 eksemplarer i Danmark, heraf kun et med skaftør som Gesinge-øksen. Senere registreringer har øget antallet lidt, men alt i alt overstiger mængden af sådanne økser fundet i Danmark næppe 50. Tre af dem er fra Tåsinge, idet der tidligere er fundet én hel og ét brudstykke ved Gyldenmose, Bregninge sogn.

Vor økse er blevet til i den ældre bondestenalder for ca. 5 1/2 årtusinde siden, med prægtigt svungne sydeuropæiske kobberøkser som forbillede. Og deri ligger just årsagen til sådanne øksers betydning som status- eller værdighedstegn: De ligner metaløkser. Her, halvandet årtusinde før den »officielle« metalæra oprinder med bronzealderens begyndelse, er metal ganske vist ikke helt ukendt på vore breddegrader men umådelig sjældent – og dermed tilsvarende betydningsgivende. Den ægte vare, kobberet, har været uopnåeligt, men så kunne man eftergøre formen i et tilgængeligt materiale. Også det gav status. Det har næppe været enhver tilfældig bygdebonde beskåret at paradere en sådan luksusøkse af overdådig eksotisk udformning.

Ihvorvel stridsøksens forbillede skal søges langt borte under fremmede himmelstrøg, så behøver vi næppe at vende blikket helt så langt væk for at lede efter værktøjsmageren. Økser af samme grundtype som den fra Stendyssemarken kendes, omend kun i begrænset antal, fra hele Danmark og fra de nordtyske Østersøegne og kan altså meget vel være tilvirket herhjemme.

Der er dog detaljer ved vor økse, som måske kan indsnævre tilblivelsesområdet yderligere. Omkring begge skafthullers mundinger, på øksens over- og underside, ses en svag, omløbende vulst. Dette fænomen kalder arkæologer for et »skaftrør«, så uanseligt og lidet røragtigt det end er. Men det er lavet helt bevidst og tilmed med betragtelig ekstra møje – det ville utvivlsomt have været *langt* lettere at planslibe fladen omkring skafthullet, – hvilket nok kan berettige at man giver en så tilsyneladende ubetydelig detalje nogen vægt.

Stridsøkser af udformning som vor, *med* skaftrør, kendes kun i yderst få eksemplarer fra Danmark, men har deres hovedudbredelse i det nuværende Nordvesttyskland i Oldenburg-området, mel-

lem Hamburg og den hollandske grænse. Om Tåsinge-øksen er fremstillet der og ved handel eller bytteforbindelser har nået de tøsingske strande, lader sig dog næppe afgøre.

Sikkert er det derimod, at den hos hvem den endte næppe har tilhørt sin tids armodigste almue. Måske har han også været ejer af nogle af de »kiler«, som sløjfningen af hans grav bragte for dagen.

Hvad graven derudover rummede, og hvilken type den tilhørte, var nok værd at vide, og kunne vel også meget sandsynligt opklares. Det ved vi fra udgravninger af utallige andre, lige så udtværede gravanlæg, hvor der var adskilligt mere tilbage under den plane markoverflade, end man skulle tro. Og dersom det også skulle være tilfældet på Stendyssemarken i Gesinge, så bør det ihvertfald ikke blive plovjernet, der bringer det næste klenodie for dagen.

Litteratur

»Danske Oldsager« II, 1952.

Klavs Ebbesen: »Die jüngere Trichterbecherkultur auf den dänischen Inseln«, 1975.

Jørgen Skaarup: »Yngre stenalder på øerne syd for Fyn«, 1985.